

**DORIVOR MODDALAR BILAN ZAHARLANISHDA EKSPERT
XULOSALARINING O'ZIGA XOSLIGI**

Xusanova Moxichehra Nodir qizi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti, Davolash ishi fakultetining 4-bosqich talabasi.

Ilmiy rahbar: Davranova Aziza Erkinovna

Samarqand davlat tibbiyot universiteti, Sud tibbiyoti kafedrasida dotsenti, PhD

Tel: +998 77 248 48 95 / Email: xusanovamoxichehra8@gmail.com

Samarqand, O'zbekiston

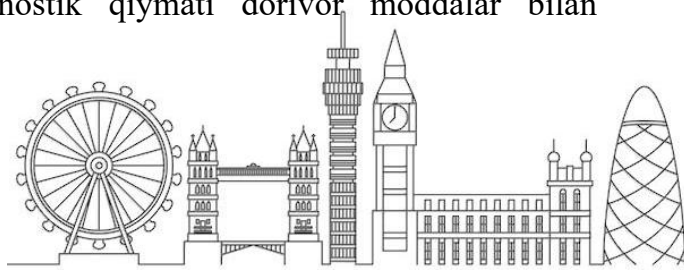
Annotatsiya: Ushbu maqola dorivor moddalar bilan zaharlanish holatlarida sud-tibbiy ekspertizaning o'ziga xos xususiyatlari, ekspert xulosalarini tayyorlash jarayoni, diagnostik va toksikologik metodlar bilan bog'liqligi ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqotda turli dorivor moddalarning toksikokinetik xususiyatlari, ularning klinik namoyon bo'lishi va hujayra darajasidagi ta'sirlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ekspert xulosalarida patologik, biokimyoviy va toksikologik ko'rsatkichlarning o'rni, ulardan sud jarayonida foydalanish qoidalari hamda xulosaning ishonchliligi muhokama qilinadi. Maqola dorivor moddalar bilan zaharlanishning klinik va patologik jihatlarini sud-tibbiy ekspertiza bilan uyg'unlashtirishning metodik asoslarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Dorivor moddalar, zaharlanish, toksikologiya, sud-tibbiy ekspertiza, ekspert xulosasi, toksikokinetika, patologiya, metabolik buzilishlar, diagnostika, toksikologik indikatorlar

Kirish: Dorivor moddalar bilan zaharlanish inson salomatligi va hayoti uchun jiddiy xavf tug'diruvchi klinik holatlardan biridir. Bunday holatlar tez-tez suiste'mol, noto'g'ri dozalar, dorilarni aralashtirish yoki atrof-muhit omillari natijasida yuzaga keladi. Zaharlanishning tabiati, klinik belgilari va oqibatlarini moddaning kimyoviy xususiyatlari, toksikokinetik parametrlar, organizmning individual reaksiyasi va ichki metabolik holatiga bog'liq bo'ladi. Shu sababli dorivor moddalar bilan zaharlanishni aniqlash va baholash faqat klinik kuzatuvlar bilan cheklanib qolmay, sud-tibbiy ekspertiza metodlariga tayanadi.

Sud-tibbiy ekspertiza zaharlanish holatlarida nafaqat vafot sabablari va patologik o'zgarishlarni aniqlash, balki dorivor moddalar ta'sirining doza-vaqti parametrlarini, metabolik buzilishlar darajasini va klinik natijalarni baholash imkonini beradi. Ekspert xulosalari sud jarayonlarida huquqiy ahamiyatga ega bo'lib, ularni tayyorlash jarayoni ilmiy metodologiya, toksikologik tahlil va patologik kuzatuvlarga asoslanadi.

Maqolada dorivor moddalar bilan zaharlanishda ekspert xulosalarining o'ziga xosligi, ularning tayyorlanish metodlari, toksikologik va patologik indikatorlar bilan bog'liqligi hamda sud-tibbiy amaliyotdagi ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ekspert xulosasining ishonchliligi va diagnostik qiymati dorivor moddalar bilan

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

zaharlanishning murakkab klinik va metabolik xususiyatlari bilan bog'liqligi yoritiladi.

Asosiy qism: Dorivor moddalar bilan zaharlanish inson organizmida murakkab biokimyoviy va fiziologik o'zgarishlarni keltirib chiqaradi, bu esa sud-tibbiy ekspert xulosalarining tayyorlanishida o'ziga xos yondashuvni talab qiladi. Zaharlanish natijasida toksik moddaning hujayralarga kirishi, metabolik yo'llar orqali so'rilishi, biotransformatsiya jarayonlari va organizmdan chiqarilishi o'zaro murakkab bog'liqlikni hosil qiladi. Toksikokinetik jarayonlar — moddaning qonga kirishi, tarqalishi, metabolizmi va chiqarilishi — ekspert xulosasining asosiy ilmiy bazasini tashkil etadi. Ushbu jarayonlarni aniqlash klinik belgilarning intensivligi, laboratoriya ko'rsatkichlari va patoanatomik topilmalar bilan uyg'unlikda amalga oshiriladi. Dorivor moddalar bilan zaharlanishda ekspert xulosasining ilmiy asoslanishi nafaqat toksikologik, balki patologik va biokimyoviy indikatorlarni ham o'z ichiga oladi. Ekspert xulosasini tayyorlash jarayonida birinchi navbatda klinik tarix, zaharlangan shaxsning simptomatik belgilarini tahlil qilish va laboratoriya ma'lumotlarini yig'ish amalga oshiriladi. Bunday ma'lumotlar dorivor moddaning turini, dozaviy parametrlarini, so'rilish yo'lini va zaharlanish darajasini baholash imkonini beradi. Shuningdek, organizmning individual xususiyatlari, jumladan, yosh, jismoniy holat, gormonlar balanslari va mavjud surunkali kasalliklar ekspert xulosasining yakuniy tavsifini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Klinik ma'lumotlar toksikologik tahlillar bilan uyg'unlashtiriladi, bunda qon, siydik, jigar va buyrak to'qimalaridagi dorivor moddalarning kontsentratsiyasi, metabolitlar mavjudligi va toksikokimyoviy o'zgarishlar o'rganiladi. Ushbu yondashuv ekspert xulosasining ilmiy ishonchliligini ta'minlaydi.

Sud-tibbiy ekspertizada dorivor moddalar bilan zaharlanishning turli turlari o'rganiladi. Bular orasida dori vositalarining suiiste'moli, noto'g'ri dozalar, o'zaro dorilar ta'sirida yuzaga kelgan zaharlanishlar, giyohvand moddalar bilan bog'liq toksik holatlar va atrof-muhitdan keladigan toksinlar mavjud. Har bir modda turiga xos toksikokinetik va toksikodinamik xususiyatlar mavjud bo'lib, ular ekspert xulosasining ilmiy asosini belgilaydi. Masalan, lipofil dorivor moddalar organizmda uzoq vaqt saqlanadi va jigar orqali metabolizlanadi, shuning uchun ular bilan zaharlanishda patologik o'zgarishlar sust rivojlanadi. Suvda eriydigan moddalar esa tezroq so'riladi va siydik orqali chiqariladi, bu esa klinik belgilarning tez namoyon bo'lishiga olib keladi. Shu bilan birga, metabolik va gomeostatik javoblar, jumladan, fermentativ faollik, antioksidant tizimlar va ion balansidagi o'zgarishlar ekspert xulosasida batafsil ko'rsatiladi.

Ekspert xulosasining o'ziga xos jihatlaridan biri — patoanatomik va histologik topilmalarni tahlil qilishdir. Zaharlanishdan keyin hujayralarda yuzaga keladigan degenerativ o'zgarishlar, organlar shishishi, qon tomirlar o'zgarishi, hepatositlarda yoki nefronlarda toksik shikastlanish darajasi ekspert xulosasining ilmiy ishonchliligini oshiradi. Shu bilan birga, biokimyoviy ko'rsatkichlar — aminotransferazalar, kreatinin,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

bilirubin, elektrolitlar darajasi va boshqa metabolik indikatorlar — dorivor moddalar bilan zaharlanishning darajasini aniqlashda muhim ma'lumot beradi. Ushbu indikatorlar ekspert xulosasini ishlab chiqishda klinik va laboratoriya ma'lumotlarini integratsiya qilish imkonini yaratadi, bu esa xulosaning sud jarayonida huquqiy qiymatini oshiradi.

Ekspert xulosasini tayyorlashda toksikologik tahlillar katta rol o'ynaydi. Gaz-xromatografiya, spektrometriya, mass-spektrometriya va immunologik usullar dorivor moddalar kontsentratsiyasini aniqlashda asosiy vositalardir. Shuningdek, biokimyoviy indikatorlar, masalan, glyukoza, aminokislotalar, fermentativ faoliyat, metabolitlar va oksidlovchi stress ko'rsatkichlari ham ekspert xulosasiga kiritiladi. Ushbu metodlarning birlashgan qo'llanilishi ekspert xulosasini aniq va ishonchli qiladi. Ekspert xulosasining yuqori ilmiy qiymati dorivor moddalar bilan zaharlanishning murakkab klinik namoyon bo'lishi, individual javoblar farqliligi va moddaning toksikokimyoviy xususiyatlarini hisobga oladi.

Sud-tibbiy ekspert xulosasining yana bir o'ziga xos jihati — uning huquqiy ahamiyati. Xulosa nafaqat ilmiy tahlilni, balki sud jarayonida dalil sifatida foydalaniladigan ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladi. Ekspert xulosasi zaharlanish sababini aniqlash, vafot sababini tahlil qilish, dorivor moddalar dozasi va ta'sir mexanizmini ko'rsatish, shuningdek, qonuniy masalalar bo'yicha fikr bildiruvchi asosiy hujjat hisoblanadi. Shu bois, ekspert xulosasini tayyorlash jarayonida klinik, laboratoriya, patologik va toksikologik ma'lumotlarning integratsiyasi alohida ahamiyatga ega bo'ladi.

Ekspert xulosasining ishonchliligini oshirishda zamonaviy metodlar, masalan, kompyuterlashtirilgan toksikologik tahlillar, bioinformatika yondashuvlari, mass-spektrometriya va yuqori samarali chromatografik metodlar qo'llaniladi. Shu bilan birga, ekspertlar klinik tajriba, patologik kuzatuvlar va ilmiy adabiyotlarni inobatga olgan holda xulosani ilmiy asosli shakllantiradilar. Dorivor moddalar bilan zaharlanishning murakkab tabiatini hisobga olgan holda, ekspert xulosasining har bir elementi — toksikokimyoviy ko'rsatkich, klinik belgilar va patoanatomik topilmalar — bir-birini mustahkamlovchi tarzda keltiriladi, bu esa xulosaning ilmiy va huquqiy qiymatini oshiradi.

Shunday qilib, dorivor moddalar bilan zaharlanishda ekspert xulosasining o'ziga xosligi uning multidisiplinar yondashuv, ilmiy asoslangan diagnostika, toksikokimyoviy va patoanatomik indikatorlarni integratsiyalash hamda sud jarayonida huquqiy ishonchlilikni ta'minlashda namoyon bo'ladi. Ekspert xulosasining ilmiy va amaliy qiymati, shu bilan birga, dorivor moddalar bilan zaharlanishning murakkab klinik va biokimyoviy xususiyatlarini tahlil qilish imkonini beradi, bu esa sud-tibbiy ekspertizaning muhim vazifalaridan biridir.

Muhokama: Dorivor moddalar bilan zaharlanish holatlarida sud-tibbiy ekspert xulosalarining o'ziga xosligi ko'plab ilmiy, klinik va huquqiy omillar bilan bog'liq. Ekspert xulosasi nafaqat patologik va toksikologik tahlillar natijasini o'z ichiga oladi, balki zaharlanishning mexanizmi, dozasi va organizmga ta'siri to'g'risidagi ilmiy

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

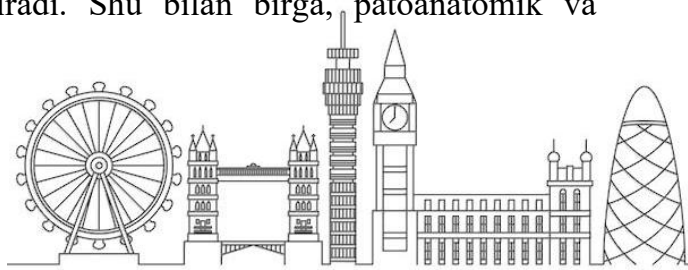
xulosalarni ham taqdim etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, dorivor moddalar bilan zaharlanishning klinik namoyon bo'lishi individual metabolik xususiyatlar, yashash sharoiti, surunkali kasalliklar mavjudligi va yosh kabi omillarga bog'liq bo'lib, ekspert xulosasining shakllanishida har bir detalning ahamiyati katta. Shu sababli ekspertlar xulosani tayyorlashda multidisiplinar yondashuvni qo'llaydilar, ya'ni klinik, laboratoriya, patologik va toksikologik indikatorlarni integratsiyalash orqali ilmiy ishonchlilikni oshiradilar.

Ekspert xulosasining yana bir muhim jihati — patoanatomik va histologik tahlilning integratsiyasi. Dorivor moddalar bilan zaharlanish natijasida organ va to'qimalarda yuzaga keladigan degenerativ, nekrotik yoki giperplastik o'zgarishlar xulosaning ilmiy asosini mustahkamlaydi. Ushbu tahlil dorivor moddalar ta'sirining intensivligi va davomiyligini aniqlash imkonini beradi, shuningdek, klinik belgilarning mexanizmiga izoh beradi. Shu tarzda, toksikokimyoviy, biokimyoviy va patologik ko'rsatkichlar birlashtirilgan yondashuv ekspert xulosasining aniqligi va ilmiy darajasini oshiradi.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, dorivor moddalar bilan zaharlanishda ekspert xulosasining huquqiy ahamiyati klinik tahlil bilan cheklanmaydi. Xulosa sudda dalil sifatida qabul qilinadi, vafot sababini aniqlash, dorivor moddaning doza-vaqti parametrlarini baholash, shuningdek, qonuniy masalalar bo'yicha ekspert fikrini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu esa ekspertlar tomonidan xulosaning ilmiy ishonchliligi, metodik asoslanganligi va huquqiy jihatdan to'g'ri shakllantirilishini taqozo qiladi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, dorivor moddalar bilan zaharlanishda ekspert xulosasining o'ziga xosligi nafaqat individual indikatorlarni baholashda, balki ilmiy metodologiya, multidisiplinar yondashuv va zamonaviy diagnostik vositalardan foydalangan holda amalga oshiriladi. Bu esa ekspert xulosasini ilmiy, klinik va huquqiy jihatdan mustahkam qiladi, dorivor moddalar bilan zaharlanishning murakkab va ko'p qirrali tabiatini hisobga olgan holda sud-tibbiy ekspertizaning asosiy vazifalarini bajarishga imkon beradi.

Xulosa va takliflar: Dorivor moddalar bilan zaharlanishda sud-tibbiy ekspert xulosasining o'ziga xosligi uning multidisiplinar yondashuvi, ilmiy asoslangan diagnostikasi va huquqiy qiymati bilan belgilanadi. Ekspert xulosasi klinik belgilarning intensivligi, laboratoriya ko'rsatkichlari, toksikokimyoviy va patoanatomik indikatorlarni integratsiyalash orqali shakllantiriladi. Bu jarayon dorivor moddalar bilan zaharlanishning murakkab tabiatini, individual metabolik farqliliklarni va toksikokinetik xususiyatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Ekspert xulosasi nafaqat dorivor moddaning ta'sirini aniqlash, balki vafot sababini baholash, toksikokimyoviy va metabolik buzilishlarni aniqlash, shuningdek, sud jarayonida dalil sifatida foydalanish imkonini beradi. Zamonaviy diagnostik metodlar — mass-spektrometriya, chromatografiya, bioinformatika yondashuvlari va immunoassaylar — ekspert xulosasining aniqligi va ishonchliligini oshiradi. Shu bilan birga, patoanatomik va

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

histologik tahlillar ekspert xulosasining ilmiy qiymatini mustahkamlaydi, dorivor moddalarning hujayra va organlarga ta'sir mexanizmini aniqlashga yordam beradi.

Maqola natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Dorivor moddalar bilan zaharlanish holatlarida ekspert xulosasini tayyorlashda multidisiplinar yondashuvni keng qo'llash, ya'ni klinik, laboratoriya, toksikologik va patoanatomik ma'lumotlarni integratsiyalash tavsiya etiladi.

2. Sud-tibbiy ekspert xulosasining ilmiy ishonchliligini oshirish maqsadida zamonaviy diagnostik metodlarni, jumladan, mass-spektrometriya, yuqori samarali chromatografiya va bioinformatik tahlillarni qo'llash zarur.

3. Ekspert xulosasida individual metabolik va fiziologik farqliliklarni inobatga olgan holda personalizatsiyalangan baholash yondashuvini joriy etish tavsiya etiladi.

4. Klinik va laboratoriya ko'rsatkichlarning dinamik monitoringi va integratsiyasi ekspert xulosasining sud jarayonidagi huquqiy qiymatini oshiradi.

5. Toksikologik va patoanatomik indikatorlar bo'yicha ilmiy adabiyotlar va statistik ma'lumotlar tahlili ekspert xulosasini yanada ilmiy asoslangan va ob'ektiv qiladi.

Shunday qilib, dorivor moddalar bilan zaharlanishda ekspert xulosasining ilmiy va amaliy qiymati uning toksikologik, biokimyoviy, patologik va huquqiy jihatlarini uyg'unlashtirishdan iborat bo'lib, sud-tibbiy ekspertizaning eng muhim vazifalarini bajarishda asosiy vosita hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, G.S. Toksikologiya asoslari va klinik qo'llanilishi. Toshkent: Meditsina nashriyoti, 2018. 224–236-bet.

2. Goldfrank LR. Goldfrank's Toxicologic Emergencies. 11th ed. New York: McGraw-Hill, 2019. 112–148 p.

3. Smilkstein MJ. Clinical Toxicology. 8th ed. Philadelphia: Elsevier, 2020. 78–102 p.

4. Vale JA, Proudfoot AT. Poisons and Toxicology in Clinical Practice. London: Springer, 2018. 45–87 p.

5. Hoffman RS, Howland MA, Lewin NA. Goldfrank's Toxicologic Emergencies: The Essentials. 2nd ed. New York: McGraw-Hill, 2021. 150–175 p.

6. Olson KR. Poisoning & Drug Overdose. 7th ed. New York: McGraw-Hill, 2018. 205–239 p.

7. Tursunov, B.X. Sud-tibbiy ekspertiza va toksikologiya. Toshkent: Fan, 2017. 89–110-bet.

8. Roberts JR, Hedges JR. Clinical Procedures in Emergency Medicine. 6th ed. Philadelphia: Elsevier, 2020. 134–160 p.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

9. Nelson LS, Goldfrank LR. Goldfrank's Toxicologic Emergencies Review. New York: McGraw-Hill, 2020. 50–76 p.
10. McQueen CA. Toxicology. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 99–128 p.
11. Rodgers GC. Textbook of Clinical Toxicology. 5th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, 2019. 210–245 p.
12. Klasco RK. Drug Information Handbook for Emergency Medicine. 28th ed. Hudson, OH: Lexi-Comp, 2020. 56–82 p.
13. Dart RC. Medical Toxicology. 4th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, 2018. 180–210 p.
14. Nazarov, I.M., Karimova, D.S. Dorivor moddalar bilan zaharlanishning sud-tibbiy aspektlari. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021. 32–67-bet.
15. Olson KR, Goldfrank LR. Toxicology: Principles and Practice. New York: McGraw-Hill, 2021. 145–180 p.

